

STATSREGNSKABER OG FINANSPOLITIK

Svar på en kritik – og en replik

Af J. Boisen Schmidt og Hans Chr. Johansen

I dette bind af HISTORIE, side 1–13, drøftede lektor, dr. phil. Hans Chr. Johansen nogle af hovedresultaterne i seminarielektor, dr. phil. J. Boisen Schmidts bog »Studier over statshusholdningen i kong Frederik IV's regeringstid 1699–1730«. Navnlig samlede drøftelsen sig om forståelsen af en række regnskaber og de styrendes finanspolitik. Lektor J. Boisen Schmidt svarer nedenfor, og dr. Hans Chr. Johansen fremsætter en replik.

I dette tidsskrifts foregående nummer har lektor, cand. oecon. Hans Chr. Johansen fremsat en række betragtninger over min bog »Studier over statshusholdningen i kong Frederik IV's regeringstid 1699–1730«. Hr. Johansen har i denne forbindelse især vendt sig kritisk mod bogens anden halvdel, idet de indvundne forskningsresultater i første halvdel kun gøres til genstand for et kort og intetsigende referat. Jeg skal i det følgende kort svare på nogle af de fremsatte indvendinger.

Hr. Johansen synes at være såre utilfreds med danske historikers økonomisk-teoretiske kunnen og viden, og det er sikkert meget rigtigt. Kun få historikere er cand. oecon.er, og omvendt er det vel heller ikke mange cand. oecon.er, der har en videnskabelig, historisk uddannelse. Hr. Johansen synes ikke at være blandt disse. Når talen er om udforskningen af fortidens økonomiske og finansielle forhold, vil økonomer og historikere derfor gå til arbejdet på hver sin måde, og det forekommer mig af denne grund betænkeligt, at Johansen så ensidigt kan betone økonomernes monopol på den rette viden – in casu hans egen ubetinget rigtige indsigt i tingenes rette sammenhæng. En smule beskedenhed samt ønsket om at anerkende andres synspunkter ville have klædt anmelderen og måske have fået ham til at ytre sig mindre kategorisk.

Johansens hovedsynspunkt synes at være, at nogle af mine tal i bogen ikke er pålidelige, fordi jeg har taget fejl af pålignede og virkelig indbetalte skatter, og som bevis herpå opstiller han nogle tænkte, ganske enkle skemaer. Hvis det hele blot var så enkelt, var det ingen sag at være historiker. Johansen kunne i stedet for have spurgt sig selv om, hvorfor dog tidens trænede regnskabsførere, når de adskillige år efter det pågældende regnskabsårs afslutning sad med det store materiale for sig, skulle give sig til at operere med tal for pålignede skatter. På

det tidspunkt, hvor regnskaberne blev afsluttet, havde man adgang til at vide, hvad der virkelig var indgået i de forskellige kasser. Ud fra sit teoretiske synspunkt når anmelderen altså frem til at måtte påstå, at datidens regnskabsførere hellere arbejdede med fiktive størrelser end med sikre, ligesom han også – dog uden at sige det direkte – må antage, at Frederik IV, der havde et sjældent kendskab til sin finansadministrations krinkelkroge, og som med stor lyst selv arbejdede med regnskaber, ville lade sig nøje med opstillinger, der rummede så store usikkerhedsmomenter. Jeg skal være den første til at beklage de enkelte tilfælde, hvor der er inkonsekvens i mine tal, men jeg føler mig ikke af Johansens bevisførelse overbevist om, at talmaterialet ikke skulle give et i det store og hele pålideligt billede af bevægelserne i statens indtægter og udgifter.

Johansen kommer (s. 13) ind på spørgsmålet om, hvorvidt der blandt de finansdeputerede har været tilhængere af at føre »en mere ekspansiv monetær politik«, men han savner belysning af deres motiver hertil. Det er muligt, at nogle af dem har næret ønske om at føre en sådan politik, men der er ingen vidnesbyrd i kilderne herom, og Johansen kan på s. 336 i min bog læse om de bevæggrunde, som de brugte over for kongen: her er ingen betragtninger over økonomisk ekspansion, men udelukkende vidnesbyrd om at det var den pure nød, der stod for døren, man manglede simpelthen penge til soldaters og matrosers løn, til indkøb af krudt og kugler o.m.a. – Hvad John Law angår, findes der, mig bekendt, i den centrale finansadministrations i dag bevarede akter, intet der tyder på, at han har været på tale blandt de finansdeputerede, i hvert tilfælde er der ingen omtale af ham i det store arkivmateriale. På s. 12 i anmeldelsen benægter Johansen endvidere, under henvisning til min bogs s. 295, at »en devaluering af sedlernes internationale værdi er en naturlig følge af det fortsatte underskud over for udlandet og kan næppe . . . tillægges manglende tillid blandt statens borgere til sedlerne . . .«. Anmelderen ville ved en lidt grundigere læsning af s. 295 have kunnet undgå at fremsætte en sådan påstand. Jeg har nemlig på den pågældende side overhovedet ikke omtalt sedlernes internationale værdi, men kun deres kursforhold over for landets mønt, altså den opgæld der skulle betales, når der beregnedes værdi af henholdsvis mønt og sedler. Denne fejllæsning fra anmelderens side er et af de beviser, han lægger til grund for sin udtalelse om, at der »også i analysen af de økonomiske sammenhænge (kan) konstateres alvorlige mangler«.

Ligeledes på s. 12 begår anmelderen en anden fejltagelse som følge af en mindre grundig læsning af bogens tekst. Danmark-Norge var efter krigens slutning inde i en depressionsperiode, og Johansen finder, at i en

sådan periode kunne seddelinddragelse og afbetaling på statsgæld ikke kaldes en heldig politik, idet han henviser til statsfinansernes generelle virkning på det økonomiske kredsløb. Tværtimod, siger Johansen, ville en yderligere seddeludstedelse og lånefinansierede statsudgifter have været et middel til at hjælpe monarkiet ud af depressionen. Et er økonomisk teori, noget helt andet er praksis. Havde Frederik IV og hans regering overhovedet nogen mulighed for at føre en sådan politik? Statens finansielle stilling fremgår tydeligt af de af mig anførte tal, befolkningens skatteevne og formuesomstændigheder var utvivlsomt nede i en dyb bølgedal, landbruget var ude i en alvorlig krise, industrien manglede endnu meget i at være af større betydning. Hvordan skulle regeringen i denne situation kunne klare en forøget seddeludstedelse og optage yderligere lån? Regeringen havde netop i de forløbne år set sedlernes kurs over for mønt falde kraftigt, den kendte befolkningens dybe uvilje mod sedlerne, skulle nu et meget stort antal sedler påtvinges befolkningen, ville resultatet heraf være indlysende for alle, medmindre man samtidig afskaffede mønterne. Og låne-finansierede statsudgifter? Hvor i alverden skulle den dansk-norske stat skaffe lån fra? Statens befolkning kunne ikke yde noget i større omfang, og der fandtes næppe nogen i Europa, der ville eller kunne yde staten lån i et omfang som dette. Og endelig John Law og »The South Sea Bubble«. Var der her noget, der kunne friste regeringen til at gøre lignende eksperimenter? Det er min overbevisning, at regeringens udtalte modvilje mod at give erhvervssubsidier ikke bundede i principielle synspunkter, men ganske enkelt skyldtes manglende evne hertil, og dette fremgår evident af min tekst s. 415.

Afsluttende må jeg udtale, at Johansens betragtninger over min bogs sidste halvdel på flere punkter lider af skævheder og misforståelser, der kunne have været undgået, hvis anmelderen havde givet sig bedre tid til at sætte sig ind i stoffet.

J. Boisen Schmidt

REPLIK

Foranlediget af det ovenstående indlæg skal jeg blot bemærke, at der i dette ikke er fremkommet indvendinger, der kan røkke ved den logiske sammenhæng, som jeg i min anmeldelse har vist mellem beholdningsstørrelser, pålignede skatter og assignerede beløb i statsregnskaberne. Til dokumentation af denne sammenhæng kan jeg i øvrigt henvise til den omfattende udenlandske bogholderiteoretiske litteratur, der behandler det anvendte kameralistiske bogføringssystem og når frem til de samme

konklusioner om regnskabets tolkning, som er fremsat i min anmeldelse¹. Jeg har intetsteds udtalt, hvorledes Frederik IV og hans embedsmænds indstilling var til denne regnskabsform, men har alene ønsket at påpege, at når der foretages en moderne bearbejdelse af materialet, er det nødvendigt, at man gør sig klart, hvad tallene dækker over, før de anvendes som led i en analyse.

Heller ikke de efterfølgende afsnit i ovenstående indlæg giver mig grund til at ændre mine synspunkter, idet de kun fremhæver forfatterens manglende indsigt i helt grundlæggende økonomiske sammenhænge. Som eksempel herpå kan således nævnes påstanden om, at den *indenlandske* opgæld ikke skulle være bestemt af sedlernes internationale værdi. Der er i begge tilfælde tale om en kursfastsættelse over for sølv på indbyrdes forbundne markeder, og opgælden (seddeldevalueringen) fremkommer netop derfor, som det er fremhævet i min anmeldelse, som følge af et underskud på betalingsbalancen.

Det er derfor ikke manglende tid til at sætte sig ind i stoffet, men overbevisningen om alvorlige logiske brist i bogens fremsættelse, der har fremkaldt en anmeldelse af så kritisk karakter.

Hans Chr. Johansen

1. Jf. f. eks. E. Walb: Die Erfolgsrechnung privater und öffentlicher Betriebe, 1926, s. 208–318 og Nils Västnäs: Inkomst- och utgiftsbegreppet i förvaltningsbokföring och affärsbokföring, 1950, s. 278–308 samt den øvrige deri anviste litteratur.